REQUIREMENTS AND ETHOS OF THE CHURCH MISSION IN SOCIETY AND ORTHODOX SPIRITUALITY¹

Oana (căs. Nicolae) Pop*

Abstract: In a secular world and a desecrated society, asserting the Orthodox Church is a demanding task that imposes itself as a requirement of our days. Extending the life of Christ in the people and the Descent of the Holy Spirit gives birth to the Church as the ecclesial body of Christ and temple of the Holy Spirit, the achievement of personal salvation and deification by grace of believers. The missionary work of the Church is the result of clergy and of the faith of all people. The evolution of social and cultural life is not an "external" fact, but it is reflected in the internal evolution of the Church. The Church should be seen as a social place of the word that speaks of the fullness of the word "to exist" when it glorifies God.

Keywords: secularization, Church's mission, spirituality, communion, finding Christ

De două milenii Biserica trăiește și continuă cu succes opera mântuitoare a lui Iisus Hristos prin preoții săi, care vestesc cuvântul lui Dumnezeu, administrează Sfintele Taine și îi conduc cu zel pe cei încredințați lor, prin trăirea în „comuniunea sfinților”². Este adevărat

¹ Cercetare finanțată prin proiectul „MINERVA – Cooperare pentru cariera de elită în cercetarea doctorală și post-doctorală”, cod contract: POSDRU/159/1.5/S/137832, proiect cofinanțat din Fondul Social European prin Programul Operațional Sectorial Dezvoltarea Resurselor Umane 2007-2013 în cadrul Academiei Române, Filiala Cluj-Napoca.

* PhD candidate, Faculty of Orthodox Theology, „Babeș-Bolyai” University, Cluj-Napoca.

² Valer Bel, *Misiunea bisericii în lumea contemporană*, Cluj-Napoca, Edit. Renașterea, 2010, p. 243.

că între timp multe s-au schimbat și continuă să se schimbe în această lume.

Scopul final al misiunii Bisericii este arătat de: „efortul nostru mereu crescând de a ne uni cu Tatăl prin harul divin redobândit de Hristos prin toate actele mântuirii obiective și împărtășit de Sfântul Duh, care odihnește în trupul Său îndumnezeit, har pe care-l primim în Biserică, în Sfintele Taine, prin lucrarea ierarhiei bisericești sacramentale”³

1. Biserica — stâlpul și temelia adevărului

Biserica nu poate fi cuprinsă, de fapt, pe deplin, într-o definiție, ea poate fi eventual descrisă⁴ de către cei care participă la viața ei în măsura împărtășirii cu Sfintele Taine, prin care primitorii acestora se unesc cu Domnul, devenind pe această cale mădulare ale Bisericii lui Hristos și unii altora. A ajunge astfel să cunoști în ce anume constă ființa Bisericii implică o pătrundere înlăuntrul ei, „întrucât doar trăind în ea și cu ea ești cuprins de lucrarea mântuitoare a lui Dumnezeu în Hristos care se prelungește prin ea”⁵.

Conform învățăturii de credință ortodoxe, Biserica este Trupul Fiului lui Dumnezeu, Iisus Hristos⁶, Mântuitorul lumii, jertfit pe Cruce pentru viața și eliberarea creației din sferile distructive ale păcatului, prelungit în istorie în toate persoanele botezate în numele Sfintei Treimi. În ființa ei, Biserica este și va fi până la sfârșitul veacurilor „taina adunării tuturor în Hristos, sau extinderea existenței lui

³ Mihai Himecinschi, *Doctrina trinitară ca fundament misionar. Relația Duhului Sfânt cu Tatăl și cu Fiul în teologia răsăriteană și apuseană*, Alba-Iulia, Edit. Reîntregirea, 2004, p. 339.

⁴ Valer Bel, *Unitatea bisericii în teologia contemporană. Studiu interconfesional-ecumenic*, Cluj-Napoca, Edit. Limes, 2003, p. 7-8.

⁵ *Ibidem*, p. 27.

⁶ Ioan-Vasile Leb, *Biserica ortodoxă și societatea civilă*, în vol. “Religia și societatea civilă”, Mircea Flonta, Hans Klaus Keul și Jörn Rüsen (coord.), București, Edit. Paralela 45, 2005, p. 117.

Hristos în toți cei ce rămân în comunitatea ei”⁷, prin Duhul Sfânt, ca Cincizecime continuă, ea neputând fi decât ca „una și unică după modelul unității tripersonale a lui Dumnezeu”⁸.

Mântuitorul Iisus Hristos ne atrage atenția că Biserica întemeiată pe jertfa Sângelui Său nu va putea fi biruită nici de porțile iadului. Lucru logic, deoarece Biserica este Trupul lui Hristos, El fiindu-i Capul, Providențiatorul și Călăuzitorul în istorie. “În dăruirea lui Hristos, fiecăruia în parte, precum și comunității ca întreg și în actul de dăruire al comunității, care, din puterea dăruirii lui Hristos, răspunde dăruirii Lui, se realizează cea mai strânsă unire a oamenilor cu Hristos și întreolaltă”⁹.

Este de datoria fiecărui membru al Bisericii să se constituie în “piatră vie” la temelia acesteia prin ortodoxie (dreapta credință) și ortopraxie (fapte bune). Ortodoxia și ortopraxia trebuie să fie pentru viața fiecărui creștin coordonatele centrale ale vieții sale sacramentale, familiale și sociale, adică o mărturisire neîntreruptă a lui Iisus Hristos ca Fiul lui Dumnezeu Celui adevărat și veșnic, întrupat, Jertfit, înviat și înălțat pentru transfigurarea omului, în special, și a universului, în general. Mântuitorul Iisus Hristos ne învață că lumea va recunoaște că suntem ucenicii Lui dacă vom avea dragoste unul către altul, comandament reclamat perpetuu în cântările și rugăciunile Bisericii. Aceasta necesită o asumare deplină și conștientă a misiunii profetice a creștinului ortodox în lume.

Împreună cu jertfele, rugăciunea formează partea indestructibilă a religiei și sunt de mare importanță pentru păstrarea și propășirea credinței în Dumnezeu. Cele două forme de manifestare a credinței în divinitate se întâlnesc în toate religiile și adevărata lor valoare pentru viața religioasă o aflăm în Sfânta Scriptură: „În spiritul cuvântului

⁷ Valer Bel, *Unitatea bisericii în teologia contemporană. Studii interconfesional-ecumenic*, Cluj-Napoca, Edit. Limes, 2003, p. 50.

⁸ *Ibidem*, p. 70.

⁹ *Ibidem*, p. 176.

Scripturii rugăciunea este particulară și comună, de aceea locașul de cult mozaic va primi numele de «casă a rugăciunii»¹⁰.

2. Ecumenism și misiune în pocăință și rugăciune

Pornind de la modul de înțelegere al ecumenismului a Părintelui Iustin Popovici, am putea spune că se poate realiza numai prin înlăturarea oricărei urme de mândrie din partea oricărei Biserici sau denominațiuni creștine. „Există o singură cale de realizare autentică a adevăratului ecumenism ascetic și eclezial...: căința și întoarcerea tuturor indiferent de confesiune (deci, inclusiv a ortodocșilor înșiși!) la Ortodoxia integrală, respectiv la Evanghelia Dumnezeu-lui-om (Mc 1, 15)”¹¹.

Toți cei ce credem în Hristos, fără a avea o graniță sau vreo restricție, căutăm să creștem împreună spre a da roade vrednice de Stăpânul nostru.

„Misiunea Bisericii dată de Hristos și realizată de Sfinții Părinți este aceea de a face să prindă rădăcini și de a cultiva în sufletul poporului simțământul și cunoștința faptului că fiecare membru al Bisericii Ortodoxe este o persoană catolică (sobornicească, universală), o persoană veșnică și divino-umană; că este al lui Hristos și, pentru aceasta, frate al tuturor oamenilor și slujitor al tuturor oamenilor și făpturilor”¹².

Misiunea nu se poate realiza fără rugăciune, credință personală și dorință de a împărtăși și altora din binefacerile „Cinei lui Hristos”. Ea s-a început sub auspiciile rugăciunii și s-a încheiat cu închegarea unei comunități ce practică rugăciunea și „frângerea pâinii”.

Rugăciunea își are rolul său bine stabilit atât în cultul public al Bisericii, cât și în cultul personal al credinciosului. Prin rugăciune și

¹⁰ Emilian Cornițescu, *Rugăciunea*, în „Glasul Bisericii”, Anul L, nr. 4-6, iulie-decembrie, 1991, p. 26.

¹¹ Iustin Popovici, *Omul și Dumnezeu-Om, Abisurile și culmile filozofiei*, traducere Ioan Ică și Ioan Ică jr., Sibiu, Edit. Deisis, 1997, p. 23.

¹² *Ibidem*, p. 76.

pocăință marii sfinți ai Bisericii au ajuns la îndumnezeire, la unirea cu Dumnezeu. Ei au reprezentat și reprezintă un model viu de trăire a rugăciunii în Hristos, Domnul nostru.

Misiunea este partea fundamentală a ființei Bisericii, căci propovăduirea Evangheliei lui Hristos la toate neamurile și chemarea la „reconciliere prin pocăință și botez”¹³ este o vocație eclezială apostolică.

”În misiunea ei, Biserica este chemată să descopere semnele cuvântului lui Dumnezeu; formarea unei comunități autentice la nivel local, care să includă pe toți, fără nici o deosebire de sex, vârstă sau profesie și care să pună accentul pe relațiile umane personale, redescoperirea unei comunități tămăduitoare de susținere și de iubire activă...”¹⁴

Misiunea pe care Hristos a încredințat-o Bisericii Sale este în primul rând este de ordin religios¹⁵, bineînțeles, fără a neglija componentele sau reverberațiile politice, economice și sociale ale misiunii.

“Noi trebuie să trăim în Hristos, legătura cu Tatăl sub lucrarea Duhului Sfânt. Ne vom simți atunci ca unii asupra cărora se odihnește Duhul Sfânt așa cum se odihnește și asupra Fiului. Prin darul Duhului Sfânt lucrează în Biserică și în noi energiile Duhului Sfânt, energiile necreate așa cum le-au numit unii Sfinții Părinți ai Bisericii.”¹⁶

3. Etos misionar

De-a lungul istoriei sale, Ortodoxia a dobândit un etos misionar specific, care nu poate fi înțeles fără a lua în considerare o

¹³ Ioan Bria, *Dicționar de teologie ortodoxă*, București, Edit. Institutului Biblic și de Misiune a Bisericii Ortodoxe Române, 1994, p.254.

¹⁴ Nifon Mihăiță, *Misiologie Creștină*, Editura ASA, Edit. Universității Valahia din Târgoviște, 2001, p. 36.

¹⁵ Paul Evdochimov, *Iubirea nebună a lui Dumnezeu*, București, Edit. Anastasia, 1993, p. 187.

¹⁶ M. Costa de Beauregard, *Mica dogmatică vorbită*, traducere de Dumitru Stăniloae, Sibiu, Edit. Deisis, 1995, p. 31.

serie de noțiuni teologice, instituții bisericești și realități sociale, cum ar fi: Biserica locală, simfonie politică, autocefalie, asceză, filantropie socială, etc. Acest spirit misionar a fost determinat de circumstanțe istorice, adesea nefavorabile, în care Ortodoxia a fost nevoită să se restrângă la pastorație internă și cult, la protejarea membrilor săi, fără libertatea unei misiuni externe de anvergură.

Sub raport sociologic, Biserica a exprimat vocea celor care suferă și a formulat protestul lor împotriva nedreptăților de orice fel. Odată cu organizarea lor independentă, Bisericile locale s-au identificat din ce în ce mai mult cu istoria, cultura și destinul unei națiuni particulare. Întreaga lor misiune s-a exprimat adeseori în termeni de menținere a identității etnice și de apărare a unității acelei națiuni. Obiectul misiunii ortodoxe nu a fost acela de a cuceri cu orice preț noi zone geografice creștine, adică universalitatea exterioară, ci mai degrabă de a ține poporul credincios într-o neîntreruptă continuitate fizică și istorică a credinței. Biserica s-a extins odată cu nașterea și afirmarea unei noi generații.

Secularizarea este un fenomen care determină deplasarea centrului de gravitate al vieții și culturii de la Dumnezeu la om, acceptarea lumii ca realitate autonomă și independentă de Dumnezeu. „Secularizarea plasează ființele umane în centrul creației și le face scopul ultim al acestei lumi și a istoriei. Umanitatea nu este stăpâna creației, este doar administratoarea ei, vrea conducerea lumii printr-o bazare pe sine”¹⁷.

Dumnezeu a fost scos din lume, pentru că oamenii au vrut să se așeze conducători în locul Lui. Ca să se poată justifica locul pe care îl are omul pe pământ, s-au pus bazele acestei filosofii, pentru a da posibilitatea omului să devină autonom în raport cu Dumnezeu.

Putem spune chiar că ideile secularizării, au fost lansate de Fericitul Augustin (sec.V), fiind primul care a spus că lumea naturală funcționează ca o lume independentă, pentru că Dumnezeu rămâne dincolo de lume. Era influențat de o erezie mai veche, de care nu

¹⁷ Mihai Himeșchi, *Biserica în societate. Aspecte misionare ale Bisericii în societatea actuală*, Alba Iulia, Edit. Reîntregirea, 2006, p. 118.

putea să se detașeze - maniheism - și a trebuit să despartă lumea de Dumnezeu și să ajungă în cele din urmă la teoria predestinației¹⁸.

Secularizarea își are originile în secolul al XVIII-lea, numit și secolul luminilor (*Iluminismul*). În acel moment a început un conflict real, mai ales în câmpul ideilor, între lumea transcendentă, a lui Dumnezeu, și lumea imanentă, a omului, pentru că Dumnezeu a rămas izolat în transcendent și omul a rămas cu lumea, în realitatea naturală, a mediului și a lumii naturale în care trăiește el. Acest conflict a fost determinat de motive religioase, fiind o reacție a lumii occidentale împotriva exceselor care au venit din partea inchiziției medievale.

Teologia și știința au plecat pe două căi diferite. Una care vroia să facă totul dependent de Dumnezeu și alta care vroia să facă totul dependent de om. Secularizarea nu este atât un fenomen interior, sufletesc, ci este un fenomen exterior. „Secularizarea tinde să creeze o societate fără religie”¹⁹. „A mânca bine, a îndrăgi femei frumoase, a fura și exploata pe cei slabi, a dormi în lenea unui trup obosit de senzații tari, a te închina icoanelor rotunde ale banului devenit în acest fel un adevărat dumnezeu făcător de minuni, iată expresia uni vieți pentru care a trudit o lume întreagă de milenii”²⁰.

În momentul în care rupi totul cu Dumnezeu, devii om lăscă, în locul virtuților apar patimile. Fenomenul secularizării s-a răsfrânt și asupra persoanei lui Hristos Însuși și s-a ajuns să se vorbească mai mult de Iisus, care este om pe pământ și se unește cu Dumnezeu numai în cer. Sectele nu cântă „Hristos a Înviat!”.

Acum Biserica are datoria să arate pericolele secularizării și să ofere soluția care o găsim în Sfânta Scriptură. Revelația rămâne aceeași totdeauna, pentru că ea vine de la Dumnezeu, dar se exprimă în fiecare veac prin cultura vremii. Biserica trebuie să își asume și

¹⁸ Dumitru Popescu, *Despre originile secularizării*, interviu de Ciprian Bâra, publicat în “Ziarul Lumina”, în 25.05.2008, p. 1.

¹⁹ Mihai Himcinschi, *Biserica în societate. Aspecte misionare ale Bisericii în societatea actuală*, Alba-Iulia, Edit. Reîntregirea, 2006, p. 118.

²⁰ Ernest Bernea, *Îndemn la simplitate*, București, Edit. Anastasia, 2005, p. 15.

cultura vremii și să fie la curent cu toate mijloacele de exprimare ale adevărului, dar nu trebuie să facă niciodată un compromis între teologie și cultură. Divinitatea lui Hristos este elementul fundamental care dă forță, ca nu eu să-L modific pe Hristos, ci El să mă modifice pe mine.

Mișcarea ecumenică actuală a făcut posibilă o reafirmare mai articulată a identității fiecărei Biserici locale. Identitatea se poate întoarce împotriva ei însăși dacă nu este corectată, completată și reconciliată cu alte forme de identitate.

Bisericile din România își păstrează identitatea lor confesională, liturgică și culturală, având spațiul lor pastoral, misionar și social bine definit, într-un climat ecumenic pozitiv. Bisericile au găsit așadar, un echilibru adecvat între integritatea lor internă și solidaritatea lor externă, între limbajul confesional și cel ecumenic. Acestea au descoperit noi căi, noi posibilități și situații de a fi împreună, de a acționa și de a discuta împreună. Evoluția socială și culturală a țării nu este un fapt „extern”, ci se reflectă în evoluția internă a Bisericilor.

4. Exigențele misiunii în societatea și spiritualitatea ortodoxă

Sfânta Liturghie este structura de comuniune și înaintare împreună a credincioșilor spre Împărăția lui Dumnezeu, dar și „locul și mediul prin excelență în care creștinii se pregătesc pentru misiune”²¹.

Nevoile omului sunt aceleași, doar că nivelul de percepție diferă de la o epocă la alta. Dar cu siguranță că ceea ce azi înseamnă ceva modern, în viitor va fi doar ceva demodat și de neînțeles pentru omul viitorului, cum am putut să considerăm așa ceva modern și comod.

La fel și raportul dintre omul contemporan și Dumnezeu. Acest raport nu trebuie să fie unul modern, ci doar actual și în armonie cu Învățătura Sfinților Părinți. Așa cum cuvintele Sfintei Scripturi sunt

²¹ Valer Bel, *Misiunea bisericii în lumea contemporană*, Cluj-Napoca, Edit. Renașterea, 2010, p. 371.

mereu actuale, și pentru cei de acum 100 de ani și pentru cei de azi, tot așa legătura dintre om și Dumnezeu trebuie să fie universal aceeași. Dumnezeu este veșnic, nedemodat, mereu actual, în permanentă legătură cu întreg neamul omenesc.

Parohia ortodoxă astăzi trebuie să pună în evidență imaginea unei comunități care invită pe toți membrii ei să-și realizeze ca atare chemarea și talentul lor propriu.

Ritmul parohial este impus de ritmul liturgic. În actul liturgic, creștinii sunt, pe de o parte, trași din lume, pentru că nu sunt din lume, pe de altă parte, că sunt trimiși în lume, deoarece lumea trebuie să fie sfințită prin ei. Pe de o parte, Biserica este o "instituție", cu identitatea ei proprie, pe de altă parte, ea este în mișcare, în situație de pelerinaj, căutând cetatea viitoare (Evr. 13, 14). De altfel, eclesiologia actuală înclină din ce în ce mai mult spre înțelegerea comunității creștine ca o realitate calitativă, ca o instituție având o chemare și slujire divină unică. Biserica are o vocație de slujire nu pentru că lumea are nevoie de serviciile ei, ci pentru că Dumnezeu o cheamă și trimite la această slujire în lume în numele Său.

Astfel, având ca sursă Liturgia bisericească, parohia desfășoară o întreită activitate: de hrănire sau pastorală, de mărturie sau misionară, de slujire sau diaconală. Parohia este un organism viu, o comunitate vie, în continuă "zidire și innoire".

Participarea mirenilor la viața parohiei este plină de sens eclesiologic. Biserica este una "pentru că, voi toți, una sunteți în Hristos Iisus" (Gal. 3, 28).

Vocația misionară a Bisericii ține de caracterul ei apostolic, de apostolicitatea ei. Biserica este o comunitate mesianică în care apostolii au primit, după învierea lui Iisus Hristos, autoritatea și puterea de a fi "martorii" Săi: "Voi veți primi putere, când Se va pogorî Duhul Sfânt peste voi și-Mi veți fi martori în Ierusalim, în toată Iudeea, în Samaria și până la marginile pământului." (F. Ap. 1, 8).

Biserica consideră că o societate realmente universală trebuie să urmărească unirea tuturor oamenilor iubitori de adevăr. Lumea de

astăzi pe de o parte progresează, pe de alta, sub raport religios, trăiește și anumite fenomene de criză.

Cultura se secularizează și circumscrie interesul oamenilor la lumea de aici. Toate aceste lucruri constituie mândria omului contemporan. Și totuși, pe lângă și în afară de ceea ce oamenii de cultură și mentorii civilizației moderne numesc renaștere și progres, teologii identifică și unele simptome de criză. Într-o lume suficientă sieși, desacralizată, nu mai este loc pentru omul lui Dumnezeu.

Multor oameni religia li se pare că e o poveste de adormit copiii. Cei mai mulți dintre ei gândesc despre Dumnezeu, dar Sfânta Scriptură și Biserica li se par complet învechite, irelevante pentru viața lor și ei nu le pot lua în serios.

Omul se transformă citind Sfânta Scriptură. Dacă nu se transformă, el primește doar câteva noțiuni, câteva cunoștințe naturale, care de altfel nu folosesc singure prea mult.

Oricât am privi de admirativ la omul zilelor noastre, el are nevoie de câteva calități care ar putea fi considerate învechite. Dar fără ele, nu poate fi numit creștin, iar viața de creștin o să-i rămână necunoscută. Una dintre ele este dobândirea și exersarea discernământului duhovnicesc.

Trăim astăzi într-un veac plin de haos și dezintegrare intelectuală.

„Totul începe de la familie și de la educația celor șapte ani de acasă. Aceasta este criza zilelor noastre. Pierе sfințenia căsătoriei, pierе legătura dintre căsătorie și nașterea de prunci. Familii destrămate, copii lăsați de izbeliște – atunci când nu au fost uciși înainte de a se naște –, adolescență maculată, tinerețe incertă, căminul cultural înlocuit cu discoteca, guma de mestecat înlocuită cu drogul, cartea înlocuită cu televizorul, meciul de fotbal unde se joacă mai puțin cu mingea și mai spectaculos cu pumnii și bâtele, o lume în care indecența, vulgaritatea, parvenitismul și corupția devin instituții ale binelui comun”²².

²² Bartolomeu Valeriu Anania, *Pastorală la Nașterea Domnului*, Cluj Napoca, Renașterea, 2007, p. 7.

Împlinirea revelației este Iisus Hristos, iar cuvântul Lui este viu: „Fără Mine nu puteți face nimic.”(In. 15,5). Este pretutindeni, însă noi suntem îndemnați să-L primim și în sufletele noastre, priveghind asemeni fecioarelor celor înțelepte, așteptând sosirea Mirelui Ceresc la ceas de taină.

Tot apelul „Evangheliilor rivale” din zilele noastre este faptul că oferă un fel de pseudo-teologie, un sistem de pseudo-dogme. Ele sunt primite cu bucurie de cei care nu pot găsi nici o teologie în teologia redusă la stilul „modern”.

Epoca a dogmatismului și pragmatismului s-a sfârșit. Prin urmare slujitorii Bisericii trebuie să predice din nou doctrine și dogme – Cuvântul lui Dumnezeu.²³ „Putem spune că teologia veritabilă de astăzi nu constă în multa citire sau în multa erudiție, ci în înțelegere.” Suntem chemați nu să înviem un creștinism adevărat, ci să trăim un creștinism adevărat, pentru că dacă Dumnezeu este mereu actual, înseamnă că și viața în Hristos este la fel de actuală, ieri, astăzi și în veci.

Biserica a reprezentat de-a lungul timpului o stâncă în această lume schimbătoare și trecătoare. Credincioșii din țara noastră au încredere în rolul ei salvator și în acei preoți care au fost și sunt adevărații “apostoli” ai neamului. Familia are o importanță majoră, în societatea modernă secularizată și, din ce în ce mai mult, văzând că raționalismul educațional a eșuat sau, mai trist, are efecte nocive asupra societății (delicvența juvenilă este într-o continuă creștere), părinții își îndreaptă din ce în ce mai mult atenția asupra posibilității realizării educației și cu sprijinul principiilor catehetice ale Bisericii. Iată de ce efectele secularizării asupra societății românești contemporane trebuie privite cu toată responsabilitatea, astfel încât viața familiei să nu fie perturbată, ci să ofere pe mai departe sprijinul necesar omului modern, înțeles ca persoană aflată în permanentă legătură cu Creatorul său.

Adevărata viață comunitară creștină decurge, astfel, din comuniunea și participarea la harul necreat al lui Dumnezeu,

²³ *Ibidem*, p. 20.

împărtășit prin cultul divin, care devine o „matrice” a vieții în Hristos. Integrarea în „trupul lui Hristos” este o premisă esențială a mântuirii, pentru că nimeni nu se mântuiește singur, individual, ci doar în comuniune cu frații lui în umanitate. De aceea,

„niciodată cultul nu a fost pentru Biserică o chestiune «spiritualistă» și idealistă sau o simplă adunare religioasă, cum este înțeles astăzi din cauza alienării de-a lungul veacurilor a caracterului său, ci el este legat în chip nemijlocit de problemele vieții, la care se referă întotdeauna rugăciunile Bisericii”²⁴.

Bibliografie

1. Bartolomeu, Valeriu Anania, *Pastorală la Nașterea Domnului*, 2007.
2. Bel, Valer, *Misiunea bisericii în lumea contemporană*, Cluj-Napoca, Edit. Renașterea, 2010.
3. Bel, Valer, *Unitatea bisericii în teologia contemporană. Studiu interconfesional-ecumenic*, Cluj-Napoca, Edit. Limes, 2003.
4. Bernea, Ernest, *Îndemn la simplitate*, București, Edit. Anastasia, 2005.
5. Bria, Ioan, *Dicționar de teologie ortodoxă*, București, Edit. Institutului Biblic și de Misiune a Bisericii Ortodoxe Române, 1994.
6. Cornițescu, Emilian, *Rugăciunea*, în „Glasul Bisericii”, Anul L, nr. 4-6, iulie-decembrie, 1991.
7. Evdochimov, Paul, *Iubirea nebună a lui Dumnezeu*, București, Edit. Anastasia, 1993.
8. Himcinschi, Mihai, *Biserica în societate. Aspecte misionare ale Bisericii în societatea actuală*, Alba-Iulia, Edit. Reîntregirea, 2006.
9. Himcinschi, Mihai, *Doctrina trinitară ca fundament misionar. Relația Duhului Sfânt cu Tatăl și cu Fiul în teologia răsăriteană și apuseană*, Alba-Iulia, Edit. Reîntregirea, 2004.
10. Leb, Ioan-Vasile, *Biserica ortodoxă și societatea civilă*, în vol. “Religia și societatea civilă”, vol. coordonat de Mircea Flonta, Hans Klaus Keul și Jörn Rûsen, București, Edit. Paralela 45, 2005.
11. Metallinos, Gheorghios D., *Parohia – Hristos în mijlocul nostru*, traducere de Ioan Ică, Sibiu, Edit. Deisis, 2004.
12. Mihăiță, Nifon, *Misiologie creștină*, Edit. ASA, 2002.

²⁴ Gheorghios D. Metallinos, *Parohia – Hristos în mijlocul nostru*, traducere de Ioan Ică, Sibiu, Edit. Deisis, 2004, pp. 47-48.

13. Mihăiță, Nifon, *Misiologie Creștină*, Edit. Universității Valahia din Târgoviște, 2001.
14. Popescu, Dumitru, *Despre originile secularizării*, interviu de Ciprian Bâra, publicat în “Ziarul Lumina”, în 25.05.2008.
15. Popovici, Iustin, *Omul și Dumnezeu-Om, Abisurile și culmile filozofiei*, traducere Ioan Ică și Ioan Ică jr., Sibiu, Edit. Deisis, 1997.